

ΔΕΛΤΙΟΝ

ΤΗΣ

ΕΝ ΛΑΜΥΡΩ ΦΙΛΑΡΧΑΙΟΥ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

ΤΗΣ ΟΘΡΥΟΣ

ΤΕΥΧΟΣ ΕΒΔΟΜΟΝ

1908 - 1911

ΑΝΑΣΚΑΦΑΙ ΕΝ ΖΕΡΕΛΙΟΙΣ⁽¹⁾

(Πίναξ Α')

Ἐν δύματι τῆς Ἀγγλικῆς Ἀρχαιολογικῆς Σχολῆς καὶ μὲ πίστωσιν τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Cambridge ἐνηργήσαμεν ἀνασκαφὰς ἐπὶ τρεις ἔθνοις ἀδαμάντις εἰς τὸν προϊστορικὸν συνοικισμὸν τῶν Ζερελίων μηνὶ Ιουνίῳ 1908. Η λεγομένη μαγοθλα ἀποτελεῖται ὑπὸ σωροῦ χώματος ὀφειλομένου εἰς τὰ ἐρείπια τῶν καλυβῶν τῶν κατοίκων καὶ ἔχει ὅψης ἀπὸ 6—8 μέτρων. Τὰ χώματα διαιροῦνται εὐκόλως εἰς 8 διάφορα στρώματα, τὰ ὅποια ἀποχωρίζονται τὸ ἐν τοῦ ἄλλου διὰ ζωνῶν κειμένων πλίνθων, ξύλων, στάχτης κτλ. Καὶ ἀπὸ τὰ ἀγγεῖα τὰ εὑρεῖντα εἰς τὰ διάφορα στρώματα βλέπομεν εὐκόλως τὴν πρόσοδον γ. τὴν κατάπτωσιν τῆς τέχνης.

Εἰς τὸ πρῶτον, ἵτοι εἰς τὸ κατώτερον στρώμα, τὸ ὅποιον ἀνήκει περίπου εἰς τὸ ἔτος 2,500 π. Χ., ἀνεκαλύφθησαν ἀπλα κόκκινα ἀγγεῖα ἀπὸ πυλὸν λεπτὸν καὶ κάλλιστα ἐψημένον, καὶ ἐπίσης δχι

(1) Η ἔκθεσις περὶ τῶν ἐν Ζερελίοις ἀνασκαφῶν ἐσήμαντεύθη ὑπὸ τῶν x. x. Wace, Droop καὶ Thompson ἐν Annual of the British School at Athens XIV, 1907—1908, 197—225.

πολλὰ ἀποσπάσματα ἀγγείων μετ' ἐρυθρῶν κοσμημάτων ἐπὶ λευκοῦ ἐδάφους. Εἰς τὸ δεύτερον στρῶμα τούναντίον κυριεύει· δηλαδὴ τὰ χρωματιστὰ ἀγγεῖα πλεονάζουν ἀπὸ τὰ ἀπλᾶ ἐρυθρᾶ. Εἰς τὰ τρίτον, τέταρτον, πέμπτον στρώματα βαθμηδόν ἔχλείπουσι τά δύο ταῦτα εἶδη ἀγγείων. Ἐν δὲ τῇ θέσει των ἀρχίζουν νὰ ἴγμαι ἐν χρήσει ἔγχροα ἀγγεῖα χονδρᾶς κατασκευῆς καὶ εἰς ταύτην τὴν ἐποχὴν εὑρίσκονται ἐν Ζερελίοις ἔζωγραφημένα ἀγγεῖα τοῦ γνωστοῦ ρυθμοῦ τοῦ Διμήνου μετὰ παραστάσεων ἑλικοειδῶν καὶ γεωμετρικῶν. Εἰς δὲ τὰ τελευταῖα τρία στρώματα, τὸ ἔκτον, ἔνδομον καὶ ὅγδοον ἔλλείπουσι περίπου ἐντελῶς ἔγχροα ἀγγεῖα, καὶ εὑρίσκονται ἄχροα ἀγγεῖα, τῶν δποίων δ πηγάδες είναι δτὲ μὲν ἐρυθρός, δτὲ δὲ μέλας. Εἰς δὲ τὸ ὅγδοον στρῶμα εὐρέθησαν δεκαπέντε τεμάχια μυκηναϊκῶν ἀγγείων τῆς τελευταίας μυκηναϊκῆς περιόδου καὶ τεμάχια βιδωτῶν ἀγγείων τῆς Ὀρχομενοῦ. Ἐκ τούτων δὲ βλέπομεν ὅτι ή χρονολογία τοῦ τελευταίου η δγδού (ἐπάνω) στρώματος είναι περίπου τὸ 1200 π. Χ. ἔτος.

Εἰς δλα δὲ τὰ στρώματα εὐρέθησαν τεμάχια πηγίνων ἀγαλμάτων, τὰ δποὶα δεικνύουσιν ὅτι κατέπεσεν ή τέχνη τῶν ἀγαλμάτων συγχρόνως τῇ τέχνῃ τῶν ἀγγείων. Τὸ ἐναντίον δὲ παρατηρεῖται εἰς τοὺς λιθίνους πέλεκεις, ὃν οἱ παλαιότεροι είναι ἀτρύπητοι καὶ οἱ τοῦ δγδού στρώματος είναι τρυπημένοι· ὥστε δυνάμεθα νὰ εἰπωμεν δτι τὸ ὅγδοον καὶ ἵσως καὶ τὸ ἔνδομον στρῶμα ἀνήκουσιν εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ χαλκοῦ αἰώνος.

Αὕτη η ἴδεα μήπως βεβαιοῦται ἀπὸ εὑρεσιν ὀκτὼ τάφων τοῦ χαλκοῦ αἰώνος εἰς τὸ ἐπάνω μέρος τοῦ δγδού στρώματος. Οἱ τάφοι είναι κατεσκευασμένοι μὲ πλάκας δρθίας καὶ περιείχον δλίγα κτερίσματα. Ο καλλίτερος τάφος είχε τὰ δστὰ ἡλικιωμένου ἀνδρὸς καὶ ἔνα πέλεκυν διάτρητον, ἐν χαλκούν ἔγχειρδιον (μαχαίρι) καὶ μίαν αἰχμὴν βέλους ἐκ πυρίτου λίθου. Εἰς ἄλλον τάφον πατέου μικροῦ τὰ δστὰ ἡσαν κεκαλυμμένα μὲ τὸ ἥμισυ ἐνὸς πίθου καὶ εὑρέθησαν δμοῦ μερικαὶ χάνδραι οὐάλιναι καὶ μία χαλκῆ. Ἐν ἑτέρῳ δὲ τάφῳ εὑρέθη ἐν μικρὸν ἄχρουν ἀγγεῖον.

Τὰ ἀποτελέσματα τῶν ἀνασκαφῶν δυνάμεθα νὰ συμπεράγωμεν ως ἐξηγ. Ἀπὸ τοῦ ἔτους 2500 π. Χ. μέχρι περίπου 2000 πρὸ Χριστοῦ ἡχμαῖεν δ νεολιθινὸς πολιτισμός, ἔκτοτε δὲ βαθμηδόν

γῆρετο καταπίπτων. Εἰς τὸ ἔτας 1200 περίου πρὸ Χριστοῦ δὲ μυκηναϊκὸς πολιτισμὸς ἔξετάθη εἰς τὴν Θεσσαλίαν, ἀλλὰ χωρὶς νὰ διεύξῃ τοὺς παλαιοὺς κατοίκους. Δηλαδὴ ἔως ἐκείνην τὴν ἐποχὴν ἡ βόρειος Ἑλλὰς ἔχωρισθη ἀπὸ τὴν νότιον. Καὶ ἄλλο σημεῖον ὅτι οἱ λαοὶ τῆς βορείου καὶ τῆς νοτίου Ἑλλάδος δὲν ἦσαν ὅμοιοι ἔχομεν ἐν τῷ καλῷ ἀγαλματίῳ τοῦ ἑβδόμου στρώματος. Τοῦτο παριστάνει ἄνδρα γυμνὸν καθήμενον καὶ στηρίζοντα τὰς χειρας ἐπὶ τῶν γονάτων, ἔχοντα δὲ τὸν φαλλὸν ὅρθιον (πίν. A').

Τοῦτο τὸ ἀσεμνὸν ἀγαλμάτιον διαφέρει ἐντελῶς ἀπὸ τὰ σεμνὰ ἀγαλμάτια τῶν Μυκηνῶν καὶ τῆς Κρήτης. Ἀπὸ ἀνασκαφῶν καὶ ἀπὸ τοπογραφικῶν μελετῶν γνωρίζομεν ὅτι δὲ αὐτὸς λαὸς κατὰ τὸν νεολιθινὸν αἰῶνα κατώκει τὴν τε Θεσσαλίαν καὶ τὴν κοιλάδα τοῦ Σπερχειοῦ καὶ τὴν Φωκίδα μέχρι τοῦ Ὁρχομενοῦ. Ἄλλ' εἰς τὴν Φωκίδα καὶ τὴν κοιλάδα τοῦ Σπερχειοῦ ἔξετάθη δὲ μυκηναϊκὸς πολιτισμὸς πολὺ πρότερον πρὶν ἡ εἰσαχθῆ εἰς τὴν Θεσσαλίαν. Ἡ δὲ λύσις τούτων καὶ ἄλλων ζητημάτων ἀναμένεται ἀπὸ τὰ ἀποτελέσματα τῶν ἄλλων ἀνασκαφῶν.

A. T. B. WACE
T. P. DROOP
M. S. THOMPSON